

מנהיגות מהיכל שלמה

הרב יצחק נסים זצ"ל הביא לרבנות הראשית רוח מרעננת של מנהיגות בטוחה בעצמה. הרב שלא ויתר על כל שדרות העם לא ויתר גם על כבוד היהדות ועמד בעוז מול תכתיבים של שרי הממשלה. 30 שנה להסתלקותו

שמואל כ"ץ

התפקיד הראשון הוא להפוך את שבטי ישראל לעם אחד, למזגם ולחברם... עקבתי בעניין רב אחר המבוכה הרוחנית הנשמעת בין אנשי הרוח והעט בִּי־שֶׂרָאֵל, ואף בין הנוער, וראיתי שגם בדורנו זה, יש עתה, בשעת המשבר הרוחני, רצון נסתר לשיבה אל היהדות ואל מצוות התורה. דרושה התעוררות מקבילה גם מצד אנשי הדת והרוח, שישתמשו בשעת הכושר ויגיעו אל לבו של כל אדם, לספק לו ידיעות ודרישותיו הנפשיות, ולהביא לכל כפר ומושב בישראל את דבר ה'.

אלו דרכי הפעולה שקבע לעצמו הרב הראשי לישראל החדש, הרב יצחק נסים, שזה עתה התעטר במצנפת ובגלימה המסורתית של הראשון לציון, בסיום טקס הכתרתו המרשים שהתקיים בו' בניסן תשט"ו (1955) בבית הכנסת "ישורון" בירושלים. הראשון לציון שקדם לו, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, פנה אליו בערוב ימיו למלא את מקומו. מכל גדולי הרבנים מצא אותו המתאים ביותר למשרה רמה זו. לאחר פטירתו הצטרפו לפנייתו גדולי הרבנים הספרדים וגם חלק מרבני האשכנזים, כשבראשם הרב הראשי לישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג. בענוותנותו סירב הרב נסים תחילה לכך, אך לאחר שהלחץ נמשך תקופה ארוכה נאות להציע את מועמדותו. הוא נבחר בבחירות למועצת הרבנות הראשית הרביעית, שהתקיימו בכ"ט בשבט תשט"ו (1955), ברוב קולות (42). רבים הופתעו מעצם הגשת מועמדותו, שכן הוא מעולם לא שימש ברבנות כלשהי, ועסק במסחר לפרנסתו. גדולתו העצומה בתורה אמנם הייתה ידועה, עד כי רבנים רבים מכל העדות באו להתייעץ איתו בשאלות הלכתיות ובשאר תחומי החיים, וזאת בשל פיקחותו הרבה והבנתו בהוויות העולם, אך כל זה לא מספיק כדי להצליח בתפקיד כה רם וקשה. היכן היה בית גידולו, ומה הכשיר אותו לתפקיד רב אחריות זה?

הרב הסוחר

הרב נסים נולד בכ"ה בכסלו, נר ראשון של חנוכה (בשל כך נקרא נסים), בשנת תרנ"ו (1895) בבגדד שבעיראק. בהיותו בן עשר עלה עם אמו לארץ. אביו הגיע כעבור שנתיים. כעבור 8 שנים חזר לבגדד בגפו כדי ללמוד אצל חכמי העיר. כבר בנערותו הצטיין בתפיסתו המהירה והחדה, בעמקות מחשבה ובבקיאות רבה. רבותיו, ובראשם הרב שמעון אגסי מגדולי רבני בגדד, שחיבבו מאוד, ייעדו אותו לגדולות. הוא למד בבית המדרש לרבנים, 'בית זילכה', שייסד הרב עבדאללה סומך, גדול רבני בבל בדורו, ועד מהרה יצא שמו כתלמיד חכם ופוסק בעל סברה ישרה, נעים הליכות וישר דרך. רבים השכימו לפתחו לקבל עצה ועזרה. הוא עמד במשא ומתן הלכתי עם גדולי רבני דורו, ספרדים ואשכנזים, בעיראק ומחוצה לו. הגדול שבהם היה הרב ישראל מאיר הכהן מראדין, 'החפץ חיים', שהתפעל מגדולתו בתורה. בשנת תר"ף (1920) נשא לאישה את ויקטוריה בת ר' יעקב אהרון. גם כושרו המנהיגותי בא לידי ביטוי באותה העת. מגיל 24 ייצג את קהילת בגדד הגדולה והוותיקה בעניינים שונים. הוא נהג במסורת המשפחתית – לא לכהן ברבנות אלא לצרף לימוד תורה ופרנסה. בשנת תרפ"ה (1925) זכה להגשים את חלומו ועלה ארצה, למורת רוחם של גדולי רבני בגדד, שהתלוננו על

שהשאינם כספינה ללא קברניט. ביתו הפך עד מהרה לבית ועד לחכמים, חוקרים וסופרים. לעתים מזומנות קיימו אבות בתי הדין הספרדיים התייעצויות בביתו בסוגיות חמורות שהתעוררו בין כתליהם. קשר מיוחד היה לו עם רבה האשכנזי של ירושלים, הרב צבי פסח פרנק, ועם זקן גדולי הדור, ה'סבא קדישא', רבי שלמה אליעזר אלפנדר, שהפכו לא רק לתלמיד חבר אלא גם לאיש סודו המובהק. למרות כל זאת הוא התרחק מכל תפקיד רשמי של רבנות ושררה ציבורית, בטענה שאיננו מוכן ליהנות מכספי ציבור, והמשיך לעסוק במסחר.

למען אחדות האומה

הרב נסים היה נאה דורש וגם נאה מקיים. נאמן לדרך שהתווה לעצמו בטקס הכתרתו, הוא החל לפעול לאחדות העם ולקירוב לבבות, תוך בניית גשר של הבנה בין כל חלקי העם. מסעו הראשון, שהתקיים בכ"ה בניסן תשט"ו (1955), היה במושבי העולים החדשים בפרוודור ירושלים ובחבל לכיש, כדי לכוונם בצעדיהם הראשונים בארץ ולעודדם לשמור על מסורתם. לאחר מכן פנה לביקוריו בהתיישבות העובדת, דווקא הלא דתית, וזאת מתוך רצון להפיג את המתח הרב ששרר בין דתיים ללא דתיים באותם הימים. הוא הבין שהקישור והפילוג בעם הולכים ומעמיקים, וסבר כי ההתרחקות של בני ההתיישבות מערכי היהדות מסכנת את עתיד האומה.

הרב הזמין לביתו את מנהיגם הישיש של אנשי אחדות העבודה, יצחק טבנקין, ובשיחה מלב אל לב דנו כיצד ניתן לכונן משטר חברתי במדינה, על בסיס משותף לכל חלקי העם

בה' בשבט תשי"ז (1957) יצא למסעו הראשון אל הקיבוצים הלא דתיים, שהתקיים להפתעת הכול דווקא בקיבוצי 'השומר הצעיר' המסונפים למפ"ם: גן שמואל, עין שמר, משמר העמק ומרחביה. עם היכנסו לאולם התרבות בקיבוץ גן שמואל, הבחין שאין מזווה בפתחו. לאחר מתן הסבר לחברים על חשיבות המצווה, כחותם הבית היהודי ומגנו, הם הבטיחו לו שאם ישלח להם מזוזות הם יקבעו אותן בפתח בתי התרבות, וכך היה. בקיבוץ עין שמר הוא דיבר על הצורך לחדש בקיבוץ את התפילה שמוה עשרות שנים לא נשמעה בו. החברים הסבירו לו שהם נמנעו מלקיים מניין תפילה בשל אי רצונם להפריד בין גברים לנשים. להפתעתם הרבה השיב להם הרב נסים: "אני מודיע לכם שהנכם רשאים להתפלל יחד, ובלבד שתתפללו!".

משם הגיע לקיבוץ משמר העמק, ביתו של האידיאולוג ומנהיג התנועה, יעקב חזן, שניצב בפתח השער למרות מחלתו. הוא התרגש מאוד מדברי הרב שבא לקיים מצוות ביקור חולים. מהמוסד החינוכי בקיבוץ זה קיבל הרב מכתב שבו נאמר: "הביקור הזה היה מאורע רב ערך בחיי בית ספרנו". בקיבוץ מרחביה, ביתו של מאיר יערי, 'האדמו"ר של השומר הצעיר', התקיים ויכוח ידידותי על יחסי דתיים-חילוניים. לקראת חג הפסח שלחה מחלקת הכשרות של הרבנות הראשית הוראות לקראת החג לכל קיבוצי

התרחק משררה ומתפקיד ציבורי עד מינויו לרב הראשי. הרב נסים במשרדי הרבנות הראשית, 1959

צילום: משה פרידן, לע"מ

גם העיתונות ציינה זאת, כשהעלתה על נס את פעילותו הייחודית של הרב נסים והדגישה שנוצרה בארץ אווירה מיוחדת המקרבת רחוקים אל המקורות. חידוש נוסף היה הופעותיו בוועידות של המפלגות השונות, גם הלא דתיות.

על יחסו המיוחד של הרב נסים אל הציבור הלא דתי ניתן ללמוד מאירוע שהתרחש במשק שבו נולדתי, גיר גלים. בחנוכה תש"ך (1959) השתתף הרב נסים בטקס חנוכת בית הכנסת במסגרת מסיבת העשור להקמת המשק. אחד הנואמים אמר שהחופשיים והמשכילים הם המתיוונים של דורנו. הרב נסים, בנאום הברכה שלו, דחה זאת מכול וכול, ואמר: אין יהודים חופשיים ואפיקורסים בימינו. יש רק יהודים השוכחים לקיים מצוות או המתעצלים בכך!

הרב נסים לא רק יצא אל עמו, אלא גם פתח בפניו את דלת ביתו, שם נפלו המחיצות הבין עדתיות. מכל חלקי העם ומכל החוגים הגיעו כדי לבקש עצה ועזרה מהרב הראשי וכדי לצלול עמו בעומקה של הלכה. מבאי ביתו היו רבנים גדולי תורה, כרב שלמה זלמן אוירבך וייבדל לחיים הרב יוסף שלום אלישיב; פרופסורים ידועי שם, כרב שאול ליברמן,

'השומר הצעיר'. מקיבוץ בית אלפא קיבל הרב מכתב אוהד, ובו נכתב בין השאר: "סוף סוף זכינו לסידור שמקבלים אנחנו מכם הוראות לכשרות, דבר שציפינו לו שנים על שנים!".

רוח חדשה ברבנות

הסיוורים נמשכו לאורכה ולרוחבה של הארץ. ללשכתו הגיעו מכתבי תודה רבים, שבהם הובע רצון להמשיך לשמור איתו על קשר ולזכות בביקורים נוספים. יותר מכך, לאחר ביקור בקיבוץ מצובה החברים ביקשו מהרב הדרכה כיצד להכין את בני הקיבוץ לקראת בר המצווה שלהם; חברי קיבוץ גשר הזיו החליטו לקיים בראש השנה תפילת חג מסורתית עם קריאה בתורה ותקיעת שופר, וכן הלאה. רק קיבוצי 'אחדות העבודה' סירבו לקבל את יוזמתו. הרב נסים לא נעלב מכך. הוא הזמין לביתו את מנהיגם הישיש, יצחק טבנקין, ובשיחה מלב אל לב דנו כיצד ניתן לכונן משטר חברתי במדינה על בסיס משותף לכל חלקי האומה. בתגובה הזמינו טבנקין להרצות בפני פעילי מפלגתו ברמת אפעל. הכול חשו שרוח חדשה שוררת ברבנות הראשית.

הרב שמואל כ"ץ הוא רב אולפנת 'חורב' והממ"ד התורני הר"ן בירושלים, וחוקר תולדות הרבנות הראשית